

T I E T E E L L I N E N E L Ä M Ä

OLLESSAAN vielä Helsingin yliopiston vararehtori Ilkka Niiniluoto kirjoitti *Yliopisto*-lehden pääkirjoituksessa monitieteellisyydestä ja kysyi: "Miksi tieteidenvälisyydestä on tullut tiedepolitiikan muotiasia?" Niiniluodon mukaan tieteen edistyminen tuottaa uusia tieteenaloja uusien kysymyksenasettelujen, teorioitten ja menetelmien kehityksen kautta. Tieteenalojen differentiaatio kaipaa vastapainokseen integraatiota, jota Niiniluoto halajaa yhteyksien luojaksi. Vahvimman integraation edustajiksi Niiniluoto nimeää esimerkiksi kognitiotieteen ja nais-tutkimuksen.

Paitsi tieteenfilosofin aivoituksissa, jotka aina edustavat jonkinlaista ideaalimaailmaa, tiedettä tehdään ja tieteenaloja hajoaa kovin raadollisessa yhteiskunnallisessa maailmassa. Tieteenalojen integraation olettaisi olevan jotakin, jolla on ajallista jatkuvuutta ja siksi se edellyttää institutionaalistakin perustaa. Tiedepolitiikkamme on valitettavasti kovin muotihakuista, ja siinä yritetään yhdistää keskenään ristiriitaisia periaatteita eri puolilta maailmaa. Neoliberalistisen ajattelun mukainen tehokkuus ja kilpailu ovat tuoneet eri puolilla maailmaa mukanaan myös tutun ajatuksen erilaisten toimintojen ulkoistamisesta. Parhaan esimerkin tästä tarjoavat amerikkalaisen yliopistolaitoksen monitieteelliset ohjelmat. Normaaleissa, vanhanaikaisissa tieteenalalaitoksissa hieman yli 50 % opetuksesta vastavasta akateemisesta henkilökunnasta on kvalifioitunutta ja työskentelee täysipäiväisestä vakituudessa tai vakinaistamiseen johtavassa työsuhteessa. Monitieteellisissä laitoksissa ja ohjelmissa tilanne näyttää kokonaan toisenlaiselta. Vain alle

15 % opettajakunnasta työskentelee täysipäiväisesti tutkimuksen ja opetuksen parissa. Opetustehtävät on ulkoistettu ja kurseista vastaa tuntiopetus-palkkioilla toimeen tuleva tilapäinen henkilökunta.

Pätkätyöt ovat toki tuttuja suomalaisessakin yliopistolaitoksessa. Ammattiyhdistys-poliittisten ongelmien pohdinnan lisäksi on kuitenkin syytä perätä tuota Niiniluodon korostamaa integraatiota. Mikä tuottaa kokoavaa integraatiota tilanteessa, jossa akateeminen henkilöstö on pääosin tilapäistä, osa-aikaista ja tutkimuksellisesti irrallaan opetusta antavista instituutioista? Niiniluoto korostaa, että nykytilanne on kokonaan toinen kuin 1970-luvun tutkinnonuudistuksessa, jossa marxilaisista lähtökohdista yritettiin tuottaa ongelmaperustaisia koulutusohjelmia. Ero nykytilanteen ja 1970-luvun välillä saattaa olla vain yhden sanan suuruinen. Tuolloisen tieteellisen sosialismin sijaan tilalle on tullut "tieteellinen kapitalismi", jossa mahdollisimman halvalla halutaan tuottaa mahdollisimman paljon uusia, erityisesti tuotekehittelyyn kykeneviä tai työmarkkinoiden kehityksen tuottamien sosiaalisten ongelmien hoitoon pystyviä asiantuntijoita. Vähäisimmän kustannuksinhan tämä tapahtuu parin suunnittelijan hahmottelemassa maisteriohjelmassa, jonka opetushenkilökunta on ulkoistettu. Tieteenalan jatkuvuus on silloin tieteellisistä kysymyksistä riippumaton ja taloudellis-poliittisista suhdanteista ja mahdollisesti tieteellisten julkaisujen markkina-kohtaloista riippuvaista. Sillä reippaudella, jolla suomalainen tiedepolitiikka erilaisia trendejä seuraa, tämä kohtalo ei enää näytä kovinkaan kaukaiselta.

MAAILMAN suurin antropologien kohtaaminen, American Anthropological Associationin vuosittainen konferenssi järjestettiin Chicagossa 19.–23. marraskuuta. Paikalle oli kokoontunut järjestäjien mukaan yli 5000 antropologia eri puolilta maailmaa. Chicagossa järjestettävät konferenssit ovat yleensä varsin korkeatasoisia – eihän kukaan kehtaa mennä puhumaan puuta heinää paikkaan, jossa on yksi maan parhaista alan laitoksista. Sosiaalitieteet ovat luonteensa mukaisesti sensitiivisiä yhteiskunnalliselle ja poliittiselle tilanteelle ja niinpä Chicagonkin konferenssin yleisteema oli "Rauha".

Amerikan lähestyvät presidentinvaalit ja kampusten ilmapiiriä hallitseva kriittinen mieliala ilmenivät konferenssissa tavalla, joka herätti sosiaalitieteiden kriittistä potentiaalia peräviiden mielessä joukon kysymyksiä. Selkeästi tämä tuli ilmi sessiossa, jonka otsikkona oli "Pax Americana Redux: Conversations on Imperialism and Anthropology". Tauottomaksi puhumiseksi muodostunut sessio toi joidenkin vanhojen mieleen Vietnamin sodan aikaiset *teach-innit*, joissa luentolakkojen sijasta luennoitin 24 tuntia vuorokaudessa poliittista kritiikkiä Vietnamin sotaa ja yhdysvaltain politiikkaa vastaan.

Monoliittinen ja selvästi hahmottuva kritiikin kohde oli nykykeskustelussa hajonnut merkilleksi palapeliksi erilaisia vallankäytön muotoja ja vastaavasti tuon vallankäytön erilisiä uhreja. Naiset, lapset, sukupuoliset vähemmistöt, etniset ryhmät ja joissakin etuoikeutetuissa tapauksissa jotkut alueet tulivat esitellyiksi imperialismin uhreina. Kriittisyyttä riitti, mutta resistanssia kaivat-

tiin. Imperialismi näyttäytyi vastustamattomana voimana ja vastarinta näkymättömänä. Bergenin australialaissyntyinen ja Manchesterin poliittisen antropologian koulutuksen saanut *enfant terrible* Bruce Kapferer palautti kuitenkin resistanssin kaipaat maan pinnalle. Hän muistutti, että imperialismin leimaaminen poliittisesti epäkorrektiksi ei oikein resistanssiksi riitä. Se on itse asiassa ainoastaan politiikan privatisoineen nuoremman polven ja eläkeikää lähestyvän kukkaiskansan nostalgista idealismia ja muistoja ajasta, jolloin käsi kädessä laulettiin "We shall overcome". Kapferer muistutti itsemurhapommituksista, terrorismista ja muista poliittisesti epäkorrekteiksi määritellyistä asioista ja kysyi, eivätkö ne ole resistanssia. Kapferer itse asiassa muistutti, että idealistiset romantikot ovat soutamassa Bushin venettä elättäessään illuusiota globaalista lähiöstä, jossa eletään amerikkalaisten ideaalien mukaan. Sanomansa ytimeen hän pääsi analysoimalla ja laajentamalla Irakin sodan perusteluina käytettyjä tiedustelupalvelujen oletuksia ja niiden muutumista poliittisiksi valheiksi. Tämän prosessin avulla hän erotteli uuden imperialismin vanhasta ja totesi, että nyt on tapahtumassa "imperialistinen sekularisaatio", jonka kasvu-alustan muodostaa "eradication of truth". Siinäpä poliittisesti epäkorrektin konstruoijille miettimistä.

RANSKALAISESSA yhteiskuntatieteessä on 1990-luvulla noussut parikin uutta vaikutusvaltaista koulukuntaa. Bruno Latour, Michel Callon ja muut tieteen ja teknologian tutkijat ovat julkaisseet paljon myös englanniksi, ja niin-

pä heidän ajattelunsa hedelmät ovat levinneet myös angloamerikkalaiseen maailmaan (mukaan lukien Pohjoismaat ja Suomi). Tuolle ryhmälle läheinen mutta heitä astetta perinteisemmin sosiologinen Luc Boltanski (s. 1940) tovereineen sen sijaan on toistaiseksi jäänyt melko tuntemattomaksi Ranskan ulkopuolella.

Irtaannuttuaan Pierre Bourdieuin piiristä 1980-luvulla Boltanski siirsi syrjään oppi-isänsä ajatuksen yhteiskunnasta "tiedostamattomana", jaettuna kenttien joukkona ja kokonaisuutena, jonka sosiologi näkee aina muita toimijoita paremmin. Boltanskin ajatus oli, että yhteiskuntatutkimuksessa ei kannata väheksyä sitä, miten toimijat itse paikallisesti rakentavat ja oikeuttavat keskinäiset suhteensa ja arvostuksensa. Kysymyksenä oli, miten moninaiset käsitykset moraalisesti "suuresta" ja "oikeasta" rakentuvat. Hanke tiivistyi teoreettisesti yhdessä Laurent Thévenot'n kanssa kirjoitettuun teokseen *De la justification*, joka ilmestyi vuonna 1991. Boltanski kehitti ideoitaan myös tutkimuksissaan *L'amour et la justice comme compétences* ja *La souffrance à distance* (käännetty englanniksi nimellä *Distant Suffering: Morality, Media and Politics*).

Hieman yllättäen myyntimenestykseksi Ranskassa kohosi Boltanskin vuonna 1999 yhdessä Ève Chiapellon kanssa julkaisema yli 800-sivuinen analyysi kapitalismin uudesta hengestä. Tarkkaavaiset lukijat muistavat, että tätä teosta *Le nouvel esprit du capitalisme* on jo aiemminkin esitelty palstallamme. Kirjaan kohdistuneen akateemiset areenat ylittäneen kiinnostuksen taustalla olivat sen ajankohtaiset huomiot kapitalismista projektien ja ver-

kostojen maailmana. Nyt 60-lukulaisen kapitalismikritiikin vaatimukset "luovuudesta" ja "yhteisöllisyydestä" on muutettu yritysten kilpailuvalteiksi ja tunnuslauseiksi "tiimityöskentelyn" ja "innovatiivisuuden" tapaan. Työntekijä saa – ja hänen on pakko – työssään "kehittää itseään". Samalla hän antaa itsensä kokonaan firmalle. Kaikinensa siis teemoja, jotka kohtoisessa keskustelussamme ovat tulleet esille hieman toista kautta, esimerkiksi Jussi Vähämäen uudessa italialaisvaikutteisessa teoksessa *Kuhnurien kerho*. Boltanskin ja Chiapellon kapitalismikirjasta on tiemmä luvassa piakkoin englanninossa Harvard University Pressiltä. Parhaillaan Boltanskin tuotannosta kiinnostuneet kuitenkin odottavat jo tuloksia hänen uusimmasta projektistaan, joka koskee elämän hallintaa – sananmukaisesti: hedelmöittämisen ja raskauden keskeyttämisen käytäntöjä, rationaalisointeja ja oikeuttamisia.

Illoisen odotuksen rikkoo kuitenkin yllätys. Boltanskin hieman jäykän sosiologista prososaa tuntevien hämmästykseksi hän on nimittäin tänä vuonna julkaissut *runokirjan*. Eikä siinä kaikki. Yli parisataa-sivuinen teos nimeltä *À l'instant* on yhteisteos hänen maineikkaan pikkuveljensä Christianin (s. 1944) kanssa, joka lienee Suomen kulttuuripiireissä isoveljeään tunnetumpi oltuun muutama vuosi sitten Helsingin juhlahviikkojen taiteilijavieras. Melville-kustantamon kauniissa kirjassa Lucin runojen välissä on Christianin ottamia mustavalkoisia fragmentoituja valokuvia.

Kuten arvata saattaa, sosiologin runokirja on hyvin refleksiivinen. Veljen toimittaman kuvaston rinnalla vuosina

1989–2002 kirjoitettujen runojen tulkintaa avaavat niiden ohheen rakennetut moninaiset kommentaarit. Toisinaan nämä ovat avainsanoja, toisinaan tilanteita ja tiloja kontekstuaalisioivia proosamuotoisia selityksiä. Yleisesti kirja tematisoi kysymyksen runouden metaforisuudesta ja kontekstuaalisuudesta. Alkusanojen väitteen mukaan runouden olemus ei ole säikeissä mutta ei myöskään näihin kohdistuvissa lukemisissa ja kommentaareissa – joiden tie on aidosti päättymätön. Sen sijaan runon oleminen on säikeiden ja kommentaarien välissä.

Lopuksi pieni näyteruno, “Sur la route”, joka viitteiden mukaan kertoo muun muassa siileistä: “Donner la vie les jetaït sur les routes/ Sur le bitume doux et chaud de la nuit/ Donner la vie leur donnait des aïles/ Petits dragons piquants qui affrontaient la mort// Myopes et clos – immuables – à leur affaire/ Tout à leurs chemins – ignorant les nôtres/ Nous qui ne sommes plus amis de la vie/ / Et nous allions aussi// Cherchant ce grand corps blanc posé sur la colline/ Poussés comme eux pour revenir et pour renaître/ Prendre la vie qui là nous fut donnée.”

PERTTI “Lande” Lindfors (s. 1927) on ainakin Helsingin yliopistossa opiskelleille vanhemmille polville tuttu legendaarinen kuppilafilosofi, joka on tullut myös tunnetuksi tiedepolitiikassa lukemattomista kanteluistaan ja sen sellaisista. Pekka Tarkka luonnehtii Lindforsin muistelmien *Seikkailuni tieteen, viinan, naisten ja politiikan parissa* (Tammi, 2003) kirja-arvostelussa (*HS* 22.11.03) tätä osuvasti “Suomen filosofian Münchhauseniksi”. Yllättäen Landen muistelmat (447 sivua) kattavat vain ajanjakson vuodesta 1927 vuoteen 1961. Kirjan lopussa on toimittajan jälkisanoina lyhyt kronikka Landen myöhemmistä vuosista. Muistelmien toimittaja Veli-Pekka Leppänen kertoo jälkisanoinaan tällaisen ratkaisun “ainoaksi syyksi” sen, että myöhemmät vuodet eivät yksinkertaisesti mahduneet yhteen volyyymiin. Hän ei kuitenkaan lupaa jatko-osia, vaikka Landen megalomaanisuu den luulisi sellaisia edellyttävän vähintäänkin Bertrand Russellin verran (vrt. B. Russell, *Elämäni 1–3*, 1967–69). Avustajallemme muistuiakin mieleen, että ennakkotieto Landen muistelmista annettiin jo pari vuotta sitten. Sittemmin

julkisuudessa kerrottiin, että muistelmat eivät ehkä ilmestykään mahdollisten kunnianloukkaussyytösten takia. Ilmeisesti juuri tästä syystä Landen nyt ilmestyneet, herjauksista puhdistetut muistelmat eivät yllä myöhempiin aikoihin. Sääli, sillä Landen muisti näyttää pelaavan hyvin edelleen. Oli si mielenkiintoista lukea esimerkiksi Landen selitys siitä, miksei hänen väitöskirjansa *Der dialektische Materialismus und der logische Empirismus: Eine kritische und vergleichende Untersuchung* (Jyväskylä, 1978) saanut ymmärrystä hänen *alma materissaan* Helsingin yliopistossa, vaan hän väitteli Jyväskylässä suuresti inhoamansa “steinerilaisen antroposofin”, prof. Reijo Wileniuksen (s. 1930) laitoksella vastaväittäjänään fenomenologi-hermeneutikko, emeritusprof. Sven Krohn (1903–1999). Siinäpä varsinainen Münchhausenin tempu.